

Tarnowska, Maria

Wykorzystanie materiałów archiwalnych w Archiwum Państwowym w Olsztynie w latach 1976-1985

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 131-141

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maria Tarnowska

WYKORZYSTANIE MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH W ARCHIWUM PAŃSTWOWYM W OLSZTYNIE W LATACH 1976—1985¹

Udostępnienie materiałów archiwalnych do badań naukowych, potrzebnych gospodarce narodowej oraz osobom prywatnym było jednym z głównych zadań Archiwum w minionym dziesięcioleciu². Oprócz tradycyjnego udostępniania w pracowni naukowej, w drodze wszelkiego rodzaju kwerend, znacznie rozszerzono formę popularyzacji archiwaliów przez ekspozycje ich na wystawach, publikowanie w prasie.

Zasób Archiwum wzrósł w latach 1976—1985 o 300 zespołów łączących 62 897 jednostek archiwalnych (dalej j.a.)³. Przejęte zostały głównie akta prezydentów powiatowych, miejskich i gromadzkich rad narodowych oraz zlikwidowanych zjednoczeń. Z okresu historycznego, rozpoczął się proces corocznego przyjmowania, po 100-letnim okresie przechowywania, akt urzędów stanu cywilnego. W zakresie porządkowania materiałów archiwalnych i przygotowania do udostępnienia, liczba zespołów posiadających inwentarze książkowe lub kartkowe zwiększyła się o 224 zespoły, obejmujące 44 166 j.a. Z Oddziału I opracowano akta miasta Mrągowa (1693—1944) oraz Mikołajek (1869—1943). Z okresu Polski Ludowej zakończono opracowanie akt z lat 1945—1950 oraz gminnych rad narodo-

¹ Artykuł jest kontynuacją tematyki przedstawionej w artykule: M. Tarnowska, *Pracownia Naukowa Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1965—1975*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1976, nr 2, ss. 295—303.

² Od 1983 r. zmieniono nazwę Wojewódzkiego Archiwum Państwowego na Archiwum Państwowe w Olsztynie (na mocy ustawy archiwalnej z 14 lipca 1983 r.).

³ Zadania archiwów określone zostały dekretem z 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych, a następnie ustawą z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (*Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, 1951, nr 19, poz. 149; 1983, nr 38, poz. 173. Artykuł 17 ustawy podaje: „Materiały archiwalne są udostępniane po upływie 30 lat od ich wytworzenia, jeśli nie narusza to prawnie chronionych interesów Państwa i obywateli. Możliwość wcześniejszego udostępnienia materiałów archiwalnych reguluje Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. Na mocy rozporządzenia udostępnianie tych materiałów archiwalnych może nastąpić na podstawie zezwolenia wydanego przez kierownika archiwum państwowego lub innej jednostki organizacyjnej z powierzonym zasobem archiwalnym. (*Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, 1984, nr 41, poz. 217). O udostępnieniu materiałów archiwalnych cudzoziemcom decyduje Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych.

³ Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej APO). Sprawozdania roczne z lat 1976—1985.

wych (1945—1954), prezydiów gromadzkich rad narodowych (1954—1972), prezydiów powiatowych rad narodowych i urzędów powiatowych (1950—1975) z terenu województwa olsztyńskiego. Opracowano również i opublikowano *Informator* o zasobie⁴. Zawiera on podstawowe informacje o zespołach archiwalnych Archiwum Państwowego w Olsztynie oraz oddziałów w Morągu, Mrągowie i Szczytnie. W części wstępnej umieszczono zarys dziejów olsztyńskiego Archiwum, wykaz ważniejszych publikacji o nim i zasobie. Publikację zamyka wykaz mikrofilmów dotyczących historii Warmii i Mazur, sporządzonych z zasobów innych archiwów krajowych i zagranicznych. Układ zespołów archiwalnych ujętych w informatorze jest zgodny z aktualną strukturą organizacyjną Archiwum. Informator podaje korzystającym nazwę zespołu, daty skrajne, rozmiary w jednostkach archiwalnych oraz rodzaj pomocy ewidencyjnych. Przy zespołach całkowicie uporządkowanych podano również ich zawartość w postaci haseł rzeczowych. Z uwagi na stosowaną w Archiwum dość skomplikowaną strukturę sygnatur, odbiegającą od powszechnie obowiązującej w państwowej służbie archiwalnej, zrezygnowano z ich uwzględnienia. Indeksy geograficzne i nazw zespołów ułatwiają korzystanie z *Informatora*. Zmiany ewidencyjne związane z pracami wewnątrzarchiwalnymi, jak i dopływ nowych zespołów powodują, że wydany w 1982 r. *Informator* wymaga już uzupełnienia. Z publikacji na łamach czasopism i innych opracowań naukowych związanych z zasobem Archiwum, wymienić należy artykuły informacyjne o materiałach źródłowych do dziejów ruchu robotniczego⁵, pracy przymusowej oraz ostatniej fazy II wojny światowej na terenie Prus Wschodnich⁶. W badaniach nad okresem 1946—1950 pomocny może być artykuł informujący o stanie zachowania i zawartości akt Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie⁷. Do pomocy wyższego rzędu należeć będzie przygotowany do druku przewodnik po zespole

4 K. Cybulska, M. Tarnowska, *Zasób Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie*. *Informator*, Olsztyn 1982, Pojezierze, s. 153.

5 E. Korc, *Materiały źródłowe do dziejów ruchu robotniczego w Prusach Wschodnich w latach 1933—1945 zachowane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1982, nr 2/3, ss. 285—293 oraz T. Grygier, M. Tarnowska, *Źródła dziejów ruchu robotniczego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*. *Stan źródeł do dziejów polskiego ruchu robotniczego*, Warszawa 1985, Centrale Archiwum KC PZPR, ss. 233—239.

6 E. Korc, *Materiały źródłowe do problematyki pracy przymusowej w zasobach Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie*, w: *Praca przymusowa w III Rzeszy w latach II wojny światowej*. Stan i potrzeby badawcze. *Materiały z sesji naukowej 28—30 kwietnia 1978 r.*, Olsztyn 1979, ss. 266—279 oraz *Materiały archiwalne ilustrujące ostatnią fazę wojny w Prusach Wschodnich w zasobie akt Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie*, w: *Referaty na sesję popularnonaukową poświęconą 37 rocznicy wyzwolenia Wrocławia oraz walce i męczeństwu narodu polskiego*, Wrocław 1982, s. 21 reprint.

7 M. Tarnowska, *Stan zachowania i zawartość akt Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie w latach 1946—1950*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1986, nr 1—2, ss. 51—74.

„Urzędu Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich”. Sporządzono ponadto indeksy: geograficzny do inwentarza akt Rejencji Olsztyńskiej oraz rzeczowy do zespołu Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie. W latach 1977—1978 opracowano kartotekę bojowników o polskość Warmii i Mazur w latach 1918—1939, ze szczególnym uwzględnieniem okresu plebiscytu. Do prac nad kwerendą włączone zostały, na polecenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, także Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz archiwa państwowe w Bydgoszczy, Gdańsku i Poznaniu. Łącznie zgromadzono ok. 15 tys. kart, które informują o miejscu i charakterze działalności Mazurów i Warmiaków. Kartoteka ta, jak i wykaz członków Związku Polaków w Niemczech — IV Dzielnicy stanowią cenne źródło informacji dla badaczy ruchu polskiego na Warmii i Mazurach. Dużą wartość badawczą posiada również licząca prawie 17 tys. kart kartoteka tematyczna o ludności autochtonicznej na terenie Warmii i Mazur w latach 1945—1950.

W latach 1976—1985, w Pracowni Naukowej zanotowano liczbę 734 korzystających, w tym 22 badaczy zagranicznych. Łącznie udostępniono 26 158 j.a. Z innych archiwów krajowych w ramach wypożyczeń międzyarchiwalnych sprowadzono 1473 j.a. Liczba odwiedzin w Pracowni wyniosła 7680. Na 14 549 j.a. z Oddziału I (akta do 1945) udostępniono 4812 mikrofilmów, zabezpieczając akta przed nadmiernym wyłączeniem z magazynów. Szczegółowe dane w rozbiciu rocznym ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Wykorzystanie materiałów archiwalnych w Pracowni Naukowej Archiwum Państwowego w Olsztynie w latach 1976—1985

Lata	Liczba j. a.				Liczba osób		
	sprowadzonych z magazyn.		wypożyczonych z innych archiw. krajow.	ogółem udostępniono	korzystających		odwiedzin
	Oddziału I akta do 1945	Oddziału II akta po 1945			krajowych	zagranicznych	
1976	1 473	1 708	107	3 288	77	5	1 135
1977	1 653	1 348	114	3 115	106	1	1 198
1978	2 104	1 503	90	3 697	98	3	783
1979	1 723	899	94	2 716	81	—	676
1980	1 157	782	90	2 029	44	4	700
1981	493	818	132	1 443	46	2	627
1982	1 043	513	55	1 611	51	2	700
1983	1 857	838	17	2 762	79	1	708
1984	2 110	913	211	3 234	57	3	611
1985	936	764	563	2 263	73	1	487
Razem	14 549	10 136	1 473	26 158	712	22	7 680

Źródło: Sprawozdania roczne Archiwum Państwowego w Olsztynie z lat 1976—1985.

Akta własnego zasobu były ponadto wykorzystywane przez pracowników Archiwum do sporządzania, na rzecz instytucji i osób prywatnych, kwerend dotyczących ustaleń genealogicznych, wyciągów z akt dotyczących okresu zatrudnienia i innych. Łącznie załatwiono 5894 kwerendy, w tym 5383 krajowe. Osobom prywatnym w kraju i za granicą udzielono 4888 informacji pisemnych odnośnie spraw kwerendalnych.

Włączenie archiwów państwowych do ogólnopolskiego systemu informacyjnego postawiło przed Archiwum nowe zadania w zakresie wykorzystania materiałów archiwalnych na potrzeby gospodarki narodowej. Sporządzono 3 tys. kart dokumentacyjnych rejestrujących głównie dokumentację techniczną na potrzeby gospodarki narodowej w oparciu o akta Urzędu Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich, Rejencji Olsztyńskiej, akt miejskich oraz nadleśnictw. Karty te, jak i opracowania analityczne udostępniono osobom przeprowadzającym kwerendy do celów służbowych. Przesyłało je również do ewentualnego wykorzystania wielu instytucjom. Na sesji w 1976 r. pracownicy Archiwum przedstawili referaty informujące o materiałach archiwalnych związanych z polityką osiedleńczą w Prusach Wschodnich, jako elementem intensyfikacji produkcji żywnościowej w XIX i XX w., rolą wielkiej własności ziemskiej, gospodarką chłopską, leśną oraz planowaniem gospodarki żywnościowej w Prusach Wschodnich w latach 1914—1942. Podkreślić jednak należy, że do celów gospodarczych głównie są wykorzystywane akta dotyczące obiektów zabytkowych. Instytucje i przedsiębiorstwa gospodarcze nie przejawiają większego zainteresowania aktami.

Analiza wykazała, że w latach 1976—1985 najliczniej z archiwaliów korzystali studenci. Na drugim miejscu znaleźli się historycy (profesorowie, docenci, doktorzy i doktoranci). Stały kontakt z Archiwum utrzymują historycy sztuki. W niewielkim stopniu wykorzystują źródła dziennikarze i bibliotekarze. Dwie do trzech osób rocznie to miłośnicy historii regionu — amatorzy (najczęściej na emeryturze). 3 lub 4 osoby to archiwiści i pracownicy administracji korzystający z akt do celów naukowych. 80% ogółu korzystających pochodzi z Warmii i Mazur, 20% stanowią badacze z innych ośrodków naukowych.

Do stale korzystających z akt należą pracownicy naukowcy Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego i Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie. Najliczniejsze były prace Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie; głównie magisterskie z historii Warmii i Mazur w okresie międzywojennym oraz PRL, a także dotyczące zagadnień pedagogicznych, muzycznych i językoznawstwa. Znacznie rzadsze były kontakty z Akademią Rolniczo-Techniczną w Olsztynie. Doty-

czyły one zaledwie kilku tematów z rolnictwa oraz pierwotnej zabudowy Kortowa. Pracownicy Instytutu Nauk Społeczno-Politycznych ART wykorzystywali archiwalia do badania zagadnień społeczno-politycznych. Nawiązano ścisłą współpracę z Muzeum Warmii i Mazur. Dotyczyła ona badań z historii sztuki. Prowadzono też kwerendy; różne dokumenty lub ich foto- i kserokopie eksponowano w Muzeum. Dostarczono materiałów źródłowych do kolejnych wystaw dotyczących szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach w okresie międzywojennym, IV Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech, a także na wystawę z okazji 40-lecia PRL „Ziemia serdecznie znajoma”.

Kontakty z Warmińskim Seminarium Duchownym w Olsztynie ograniczały się do udostępnienia mikrofilmów sprowadzanych z innych archiwów państwowych. Często natomiast korzystali z akt pracownicy Pracowni Konserwacji Zabytków w Olsztynie i takichże pracowni z sąsiednich województw. Inni użytkownicy to doktoranci poszukujący źródeł do podjętych tematów. Z zasobów archiwum korzystały również ośrodki naukowe z innych województw. Zainteresowaniem pracowników naukowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu cieszyły się akta z XVIII w. oraz z okresu międzywojennego dotyczące powiatu nowomiejskiego. Liczni magistranci poszukiwali danych o zabytkach. Kwerendy naukowe prowadzili także pracownicy naukowci oraz studenci z Uniwersytetu Warszawskiego, Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, Wojskowej Akademii Politycznej, Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, Akademii Spraw Wewnętrznych, Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie i Legionowie, Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie. Tematy dotyczyły przede wszystkim dziejów PRL, z wyjątkiem kilku prac o tematyce mazurskiej i kilku z muzykologią okresu międzywojennego. Gdański ośrodek naukowy używał akt wschodniopruskich do prac o sprawach polskich w Niemczech, a powojennych do badania stosunków społeczno-politycznych ziem zachodnich i północnych. Występowała też tematyka sportu wyczynowego. Badania kierowane przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu dotyczyły tematyki PRL, a z okresu wcześniejszego Towarzystwa Czytelni Ludowych oraz malarstwa gotyckiego na Pomorzu Wschodnim.

Sporadycznie pojawiali się w Pracowni Naukowej badacze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Uniwersytetu Łódzkiego oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Zaznaczyć należy, że zainteresowanie innych ośrodków naukowych aktami Archiwum Państwowego w Olsztynie wpływało głównie z opracowania zagadnień ogólnopolskich lub dotyczących Ziemi Zachodnich i Północnych. Historią Warmii i Mazur zajmowali

się głównie doktoranci lub magistranci pochodzący z województwa olsztyńskiego. Badacze z NRD, RFN i Szwecji (22 osoby) korzystali głównie z akt pochodzących z XIX w. oraz dwudziestowiecznych do 1939 r.

TEMATYKA BADAWCZA

Analiza tematów zgłoszonych w Pracowni Naukowej wykazała, że badaniami objęto głównie XIX i XX w. Z wcześniejszego okresu odnotować należy zagadnienia rozwoju miast Prus Książęcych i ich związku z miastami Warmii, reprezentacji stanowej Prus Królewskich w XVIII w., kontaktów Warmiaków z Rzeczpospolitą w XVIII w. oraz okresu oświecenia w Inflantach i Prusach. Zachowane w aktach edykty pozwoliły uzupełnić bibliografię polskich edyktów wydanych w Prusach w XVI—XIX w. W badaniach dotyczących XIX i XX w. dominowały zagadnienia społeczno-polityczne. Tematami prac habilitacyjnych były: rola Prus Wschodnich w polskim ruchu patriotycznym 1830—1864 oraz problemy świadomości narodowej na Warmii w XIX w. Liczne prace poświęcono procesom germanizacji na Mazurach, niemieckiemu ruchowi robotniczemu w XIX w., badano też reperkusje powstań listopadowego i styczniowego w Prusach Wschodnich oraz okoliczności próby powstania w Prusach Zachodnich w 1846 r. Badano stosunki narodowościowe na północnym pograniczu Mazur oraz problemy mniejszości litewskiej w Prusach Wschodnich. Tematem pracy doktorskiej były stosunki narodowościowe w Kościele ewangelickim na Mazurach w latach 1848—1945. Studiowano rolę ruchu polskiego w kształtowaniu świadomości narodowej Warmiaków i Mazurów, stosunek niemieckiego obozu katolickiego do spraw polskich w latach 1877—1893, znaczenie Mazurskiej Partii Ludowej, historię miast Prus Zachodnich w pierwszej połowie XIX w. oraz zagadnienia administracji Prus Wschodnich. Zainteresowanie początkiem XX stulecia nie było wielkie, natomiast historia okresu międzywojennego była przedmiotem wielu prac habilitacyjnych, doktorskich i magisterskich. Na uwagę zasługują: studium polityczno-gospodarcze Prus Wschodnich w latach międzywojennych, opracowania dotyczące roli partii politycznych w życiu społeczno-gospodarczym Prus Wschodnich, działalności polskich organizacji młodzieżowych, systemów światopoglądowych, działalności IV Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech, SPD Prus Wschodnich w latach 1919—1933, sprawy polskiej w Niemczech 1918—1920, stosunku rządu polskiego do mniejszości niemieckiej w II Rzeczypospolitej, propagandy III Rzeszy oraz Żydów w III Rzeszy. Z innych tematów należy wymienić biograficzne dotyczące Jana Baczewskiego, Heleny i Stanisława Sierakowskich, Sewe-

ryna Pieniężnego, Jana Liszewskiego, ks. Walentego Tolsdorfa oraz ks. Walentego Barczewskiego. Analizowano też stan badań nad Warmią okresu 1871—1945 oraz świadomość Mazurów w latach 1920—1945. Z okresu II wojny światowej podjęto tematykę sądów i więziennictwa, obozów jeńческих oraz pracy przymusowej na terenie Prus Wschodnich. W dalszym ciągu utrzymuje się zainteresowanie aktami po 1945 r. Badaniem objęto przeobrażenia społeczno-polityczne, rolę partii politycznych na ziemiach zachodnich i północnych w latach 1945—1948, problemy ludności rodzimej, kształtowanie się świadomości politycznej młodzieży w Polsce w latach 1945—1950, rolę i funkcjonowanie rad narodowych, tożsamość narodową grup etnicznych w Polsce Ludowej. Ponadto przedmiotem rozpraw doktorskich były walki z podziemiem w latach 1945—1947. Wykonano kilka prac o osadnictwie, Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym Oddziału Wojewódzkiego w Olsztynie, działalności Związku Samopomocy Chłopskiej.

Drugie miejsce pod względem liczby zgłoszonych tematów zajmowały sprawy oświaty, kultury i sztuki; m.in. — rola Elku w ruchu kulturalnym XIX w., szkolnictwo elementarne w rejencji kwidzyńskiej w latach 1772—1920, kulturalno-oświatowa działalność Polsko-Katolickiego Towarzystwa „Zgoda”, rozwój oświaty i szkolnictwa rolniczego na terenie Prus Wschodnich do 1939 r. Prace magisterskie dotyczyły monografii życia kulturalno-oświatowego w Lesznie, Stanclewie, Unieszewie oraz działalności instytucji kulturalnych w Olsztynie w 1918—1939. Na podkreślenie zasługuje podjęcie tematyki poczytności literatury polskiej na Warmii i Mazurach w latach 1870—1933 oraz monografia „Drwęcy” na tle prasy województwa pomorskiego. Mało studiowano dzieje bibliotek. Opracowywano tematy dotyczące życia muzycznego w okresie międzywojennym i po 1945 r. na Warmii i Mazurach, działalność artystyczną i wychowawczą Feliksa Nowowiejskiego i Antoniego Szajka oraz biografię Antoniego Osuchowskiego, mecenasa nauki i oświaty. Akta Urzędu Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich posłużyły do badań naukowych nad zagadnieniami historii sztuki, m.in. gotyckiej rzeźby architektonicznej oraz późnogotyckiej sztuki w Prusach Wschodnich. Ponadto do druku przygotowywano katalog gotyckich malowideł ściennych.

Akta z lat po 1945 r. wykorzystywano do badań organizacji i rozwoju szkolnictwa na ziemiach zachodnich i północnych Polski, form kształcenia i dokształcania nauczycieli, życia literackiego na Warmii i Mazurach w latach 1945—1955, ruchu muzycznego w województwie olsztyńskim.

Wiele prac magisterskich dotyczyło roli spotkań autorskich w rozwoju czytelnictwa w latach 1945—1975, organizacji szkolnictwa i bibliotek

na szczeblu byłych powiatów, działalności instytucji i towarzystw kulturalnych, m.in. Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie, Wojewódzkiego Domu Kultury, Muzeum Warmii i Mazur, Instytutu Mazurskiego. Powstały również prace o działalności Uniwersytetu Ludowego w Rudziskach Pasymskich i Jurkowym Młynie koło Morąga. Kontynuowano biografie Karola Małłka oraz Marii Zientary-Malewskiej. Wykorzystywano też akta do prac z zakresu językoznawstwa. Badaniem objęto zmiany w gwarach dawnej Łemkowszczyzny, wpływ Wileńszczyzny na gwary kresowe, nazewnictwo osobowe. Ponadto przebadano gwary kresowe na terenie gmin: Kolno, Lubomino, Dobre Miasto, Pasłęk, Płoskinia, Iława, Sępole, Biskupiec, Lidzbark, Orneta, Świątki i Olsztynek.

Mniej niż w poprzednim dziesięcioleciu interesowano się sprawami gospodarczymi XIX i początku XX w. Badania skoncentrowano na położeniu robotników sezonowych w Prusach Wschodnich w okresie międzywojennym oraz roli banków. Wykorzystywano archiwalia do sporządzania dokumentacji naukowo-historycznej obiektów zabytkowych z Prus Wschodnich, inwentaryzacji zabytków, cmentarzy i parków. Wzrosło natomiast zainteresowanie badaczy zagadnieniami gospodarczymi z okresu Polski Ludowej. Tematem prac doktorskich były spółdzielnie rolnicze w województwie olsztyńskim 1945—1970. Robiono prace na temat mechanizacji rolnictwa województwa olsztyńskiego, badano historię spółdzielczości, rozwój sieci handlowej i usług oraz sprawy układu komunikacyjnego Olsztyna. Na wyróżnienie zasługują ponadto tematy prac doktorskich o działalności Związku Ochotniczych Straży Pożarnych w PRL, rozwoju sportu wyczynowego w województwie olsztyńskim w latach 1945—1975 oraz służby zdrowia, jako tematu pracy habilitacyjnej.

Oddzielnego omówienia wymaga tematyka zgłoszona przez badaczy zagranicznych, którzy w minionym dziesięcioleciu uzyskali zezwolenie Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych na korzystanie z akt Archiwum w Olsztynie. Koncentrowała się ona głównie na w. XIX i XX (do r. 1939). Z wcześniejszego okresu wykorzystywano akta do ustalenia statystyki ludnościowej państwa pruskiego w XVIII w., działalności Karla Fridericha Schinkela. Z XIX w. opracowywano zagadnienia polityki wewnętrznej Prus w latach 1806—1905, szkolnictwa w Prusach Wschodnich w XIX w., jak również historię Mazur na przełomie XIX i XX w. ze szczególnym uwzględnieniem emigracji zarobkowej oraz werbunku robotników do prac w górnictwie w kopalniach w Westfalii i Nadrenii, jak i zagadnienie polskich robotników w niemieckim przemyśle i rolnictwie w latach 1890—1918. Akta XX w. wykorzystywano do opracowań działalności Rejencji Olsztyńskiej (1905—1939), północnej granicy polsko-nie-

mieckiej po pierwszej wojnie światowej z uwzględnieniem plebiscytu, walki politycznej w Niemczech w okresie Republiki Weimarskiej, działalności partii politycznych, polityki szkolnej Niemiec wobec mniejszości polskiej, jak również działalność niemieckich organizacji protestanckich w okresie do 1939 r. Omówienia wymagają również prace naukowo-badawcze prowadzone przez pracowników Archiwum Państwowego w Olsztynie oraz placówek terenowych. Dotyczyły one zagadnień ustrojowych, Prus Książęcych, historii ruchu robotniczego, problematyki żydowskiej w III Rzeszy, pracy przymusowej, obozów jenieckich w czasie II wojny światowej. Z okresu historii najnowszej zajmowano się dziejami poszczególnych urzędów, przygotowaniem źródeł do druku oraz prac informacyjnych o zawartości poszczególnych zespołów archiwalnych.

Możliwość wypożyczeń międzyarchiwalnych, jak i udostępnianie mikrofilmów przechowywanych w Archiwum z zasobu innych archiwów krajowych i zagranicznych, pozwoliła na wykorzystanie przez badaczy województwa olsztyńskiego akt do tematyki ogólnokrajowej, m.in. działalności Związku Ochotniczych Straży Pożarnych w PRL, Polskiego Związku Zachodniego, Związku Polaków w Niemczech.

Wiele prac naukowych, zgłoszonych w Pracowni Naukowej Archiwum, publikowano w formie wydawnictw książkowych, artykułów na łamach czasopism naukowych miejscowych lub też ogólnokrajowych.

Pobieżna analiza wykorzystania akt w Archiwum Państwowym w Olsztynie w minionym dziesięcioleciu wykazała, że w stosunku do lat 1965—1975 rozszerzyły się formy udostępnienia. Wzrosło wykorzystanie akt. Dwukrotnie więcej akt sprowadzono z innych archiwów krajowych. Nie sprowadzono natomiast akt z archiwów zagranicznych, z wyjątkiem mikrofilmów otrzymanych z RFN w ramach wymiany bezdewizowej. Liczba korzystających wzrosła z 423 w latach 1965—1975 do 712. Trzykrotnie wzrosła również liczba badaczy zagranicznych. O 3135 zwiększyła się liczba odwiedzin w Pracowni Naukowej. Struktura korzystających nie uległa zasadniczej zmianie. Wzrosła liczba studentów piszących prace magisterskie na podstawie archiwaliów. Wyrównało się zapotrzebowanie na akta z okresu do 1945 r. i lat Polski Ludowej, z niewielką przewagą akt wcześniejszych. W poprzednim okresie dominowało zainteresowanie aktami najnowszymi (1945—1950), w ostatnim popularniejszy był okres międzywojenny. Niewątpliwy wpływ na to miało zmikrofilmowanie i stworzenie możliwości wykorzystania w pracowni naukowej akt konsulatów polskich w Olsztynie, Kwidzynie i Królewcu z zasobu Akt Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Podobnie, jak w latach 1965—1975 kształtowało się wykorzystanie zespołów archiwalnych. Zamówienia dotyczyły głównie akt

Rejencji Olsztyńskiej, Urzędu Konserwatora Zabytków Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich, starostw powiatowych, akt miast do 1945 r., Naczelnego Prezydium Prus Wschodnich. W mniejszym stopniu sprowadzano z magazynów akta urzędów domenalnorentowych, nadleśnictw, superintendentur, kościołów ewangelickich i zespołów podworskich. Część zasobu, podobnie, jak w latach 1965—1976 nie była w ogóle wykorzystana. Należą do tej grupy akta instytucji bankowych, Dyrekcji Kolei Prus Wschodnich, urzędów rybackich, budowlanych, akta notarialne (częściowo do kwerend). Z okresu Polski Ludowej nadal utrzymywało się duże zainteresowanie aktami Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie, Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej. W mniejszym stopniu udostępniano akta byłych zespołów niezespólnych: Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie, Kuratorium Okręgu Szkolnego oraz Wojewódzkiego Oddziału Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Olsztynie oraz zarządów miejskich z lat 1945—1950. W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie aktami zlikwidowanych prezydiów powiatowych rad narodowych i urzędów powiatowych oraz aktami instytucji gospodarczych.

Dało się zauważyć rozszerzenie badań naukowych o zagadnienia społeczno-polityczne XIX w. oraz okresu międzywojennego, natomiast z historii najnowszej o zagadnienia gospodarcze. Zwiększyła się również frekwencja pedagogów, językoznawców, muzykologów. Mimo bogatej tematyki badań, nadal wiele tematów czeka na opracowanie, m.in. zagadnienia ustrojowe, prawne, narodowościowe, demografii historycznej, migracji ludnościowych, społeczeństwa Prus Wschodnich. Nadal pozostają nie wykorzystane akta do badań szkolnictwa, nauki, opieki Kościoła nad szkołami, problemów języka polskiego w kościele, funkcji duszpasterskich. Wskazane byłyby dalsze prace biograficzne. Zbyt mało uwagi poświęca się tematyce gospodarczej Prus Wschodnich. Na opracowanie oczekują sprawy reform agrarnych na Mazurach, gospodarki leśnej, rybackiej, hodowli, rzemiosła, handlu oraz komunikacji Prus Wschodnich. Z okresu Polski Ludowej zwiększyła się liczba tematów gospodarczych. Podjęto badania dotyczące ludności rodzimej, grup etnicznych, wkładu MO i SB w utrwalanie władzy ludowej na Warmii i Mazurach. Nadal pozostaje nie opracowana m.in. działalność prokuratury i sądownictwa, rola samorządu terytorialnego, działalność administracji powiatowej.

Z inicjatywy Archiwum Państwowego w Olsztynie, co kilka lat organizowane są spotkania środowiskowe, na których przedstawiciele instytucji naukowych Olsztyna mogą wraz z pracownikami Archiwum dokonać ustaleń, co do porządkowania zasobu archiwalnego, tematyki badawczej,

jak i dalszych zamierzeń planowych. Rezultatem tych spotkań jest poszerzenie zasobu o mikrofilmy zespołów konsulatów polskich w Olsztynie, Kwidzynie i Królewcu oraz zbioru akt F. Kessela z zasobu Archiwum Akt Nowych, przyspieszenie prac w zakresie porządkowania szeregu istotnych do badań regionalnych zespołów oraz kontynuowanie prac informacyjnych o zawartości poszczególnych zespołów, jak i o materiałach archiwalnych do zagadnień tematycznych.